

Vilassar de Dalt + Cabrils + Vilassar de Mar = VILASSAR

INTRODUCCIÓ

A Vilassar de Dalt diem que som de Vilassar, i a Vilassar de Mar també diuen que són de Vilassar. A nivell col·loquial, no es crea cap problema quan els de Vilassar de Dalt i els de Vilassar de Mar ens referim als nostres pobles com a Vilassar, i tampoc no hi ha confusió en els escrits si, d'entrada, s'explicita de quin dels dos Vilassar es tracta. Però la duplicitat del topònim, ni que porti els determinatius geogràfics de Dalt o de Mar, provoca algunes confusions, i tots els vilassarencs hem reconduït alguna vegada viatgers que s'han confós de Vilassar o que, fins i tot, ignoren que n'hi ha dos. El mateix passa amb els dos Premià o amb els dos Arenys. En el fons de la qüestió, hi ha la utilització dels topònims sense determinatius geogràfics que, en els darrers cent cinquanta anys, consuetudinàriament, s'ha donat als pobles «de mar», sorgits com a ravals o veïnats dels pobles «de dalt». Els motius que hi han portat, ho han afavorit o ho afavoreixen, són diversos: la nomenclatura usada en el ferrocarril, el major desenvolupament dels pobles mariners, la repressió de la llengua catalana forçant la utilització del topònim darrere d'un sant castellanitzat, l'acció o l'omissió de les autoritats locals i de la societat civil, l'ús incorrecte en els mitjans de comunicació contemporanis, agreujat en aquells que es diuen «comarcals», etc.

Els darrers anys, l'ús impropï del topònim Vilassar aplicat exclusivament a Vilassar de Mar, ha generat expressions de protesta i de rebuig d'aquesta pràctica, destinades –inicialment– a denunciar l'ús incorrecte del topònim en els mitjans de comunicació i, més endavant, a denunciar també l'ús que n'ha fet l'Ajuntament de Vilassar de Mar en alguns dels seus serveis o organismes municipals.

Diferents sol·licituds formals de l'Ajuntament de Vilassar de Dalt al de Vilassar de Mar, demanant-li la utilització del topònim oficial en els serveis municipals, no van tenir resultats satisfactoris, i això provocà reaccions: campanyes a la premsa, pamflets, recollides de signatures... fins a plantejar que Vilassar de Mar no té dret a utilitzar el topònim Vilassar, i que Vilassar de Dalt ha de canviar la seva denominació oficial actual per anomenar-se només Vilassar i prescindir del determinatiu geogràfic. L'argumentació és molt simple: Vilassar és el nom medieval de l'actual Vilassar de Dalt, i Vilassar de Mar és el nom actual d'un veïnat format a l'època moderna, esdevingut municipi per segregació de l'anterior. En conseqüència, Vilassar de Dalt s'ha de dir només *Vilassar*.

Val a dir que aquestes campanyes han estat orquestrades per una sola persona, amb una tenacitat i insistència encomiables, dignes d'admiració i, lamentablement, també amb una constant manipulació de nombrosos aspectes històrics o historicistes. Tot plegat, no tindria més importància si no fos perquè alguns polítics locals van optar pel «seguidisme» i ho van incloure als ordres del dia de les sessions plenàries de l'Ajuntament. A partir d'aquí, els polítics locals no van voler, no van saber o no van ser capaços de dir prou i, a l'hora d'escriure aquestes ratlles, el tema ha anat i vingut pels despatxos del Síndic de Greuges de Catalunya i circula per les taules d'alguna Direcció General de la Generalitat. Encara no s'ha acabat, i potser de més grosses en veurem.

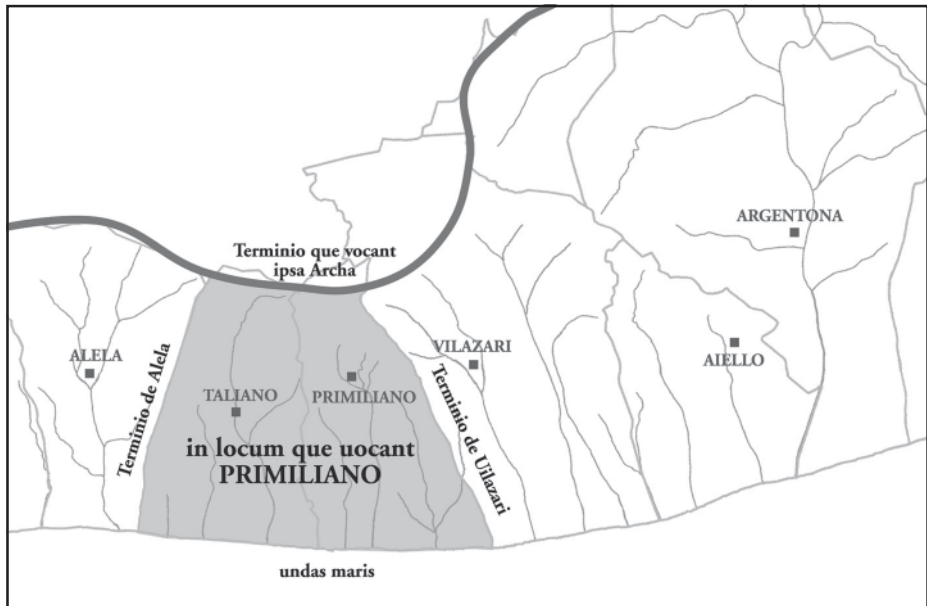
Aquesta comunicació vol oferir al lector una aproximació a l'ús del topònim Vilassar des del segle x, quan apareix documentat per primera vegada, fins al segle xviii, quan es constitueix el municipi de Vilassar de Mar, i a les circumstàncies de la formació d'aquest nucli habitat i les seves denominacions fins a la consolidació de la duplicació del topònim. Aquesta comunicació és part d'un estudi més ampli que arriba fins als nostres dies, però, per raons de l'espai disponible en les *Sessions d'Estudis Mataronins*, em limitaré a la cronologia i als aspectes ara enunciats.

Per a l'estudi del tema, ha calgut rellegir una gran quantitat de documents que ja havien estat estudiats i/o publicats, sense deturar-nos en la petitesa de la grafia exacta del topònim. La recerca ha estat força exhaustiva, però el tema és inacabable, i constantment s'obren noves vies per aprofundir-hi. El treball podria ser un punt de partida per posar el tema damunt de la taula, i debatre'l amb altres estudiosos de Vilassar de Mar per estrènyer els mil·lenaris vincles d'història comuna que compartim, per sobre de localismes de campanar.

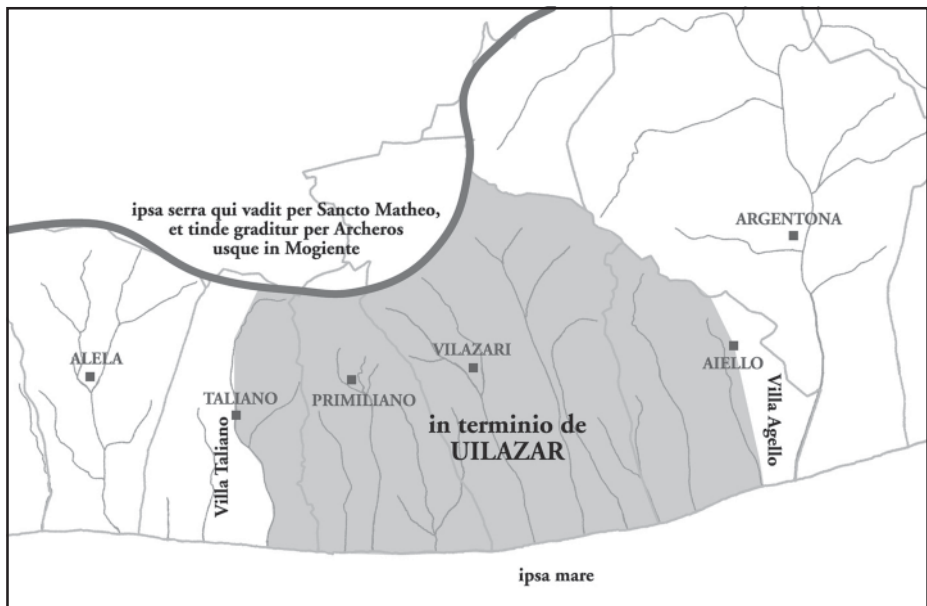
VILASSAR: UN LLOC

En documents de les darreries de la desena centúria apareixen citats, en el llatí cancelleresc de l'època, un seguit de llocs de la part del Maresme compresa en el comtat i el bisbat de Barcelona, la majoria dels quals corresponen a poblacions, veïnats o indrets que avui encara identifiquen amb la mateixa denominació en llengua vernacle, però, tot i la relativa facilitat per identificar-los, les denominacions gairebé sempre són genèriques i poc precises.

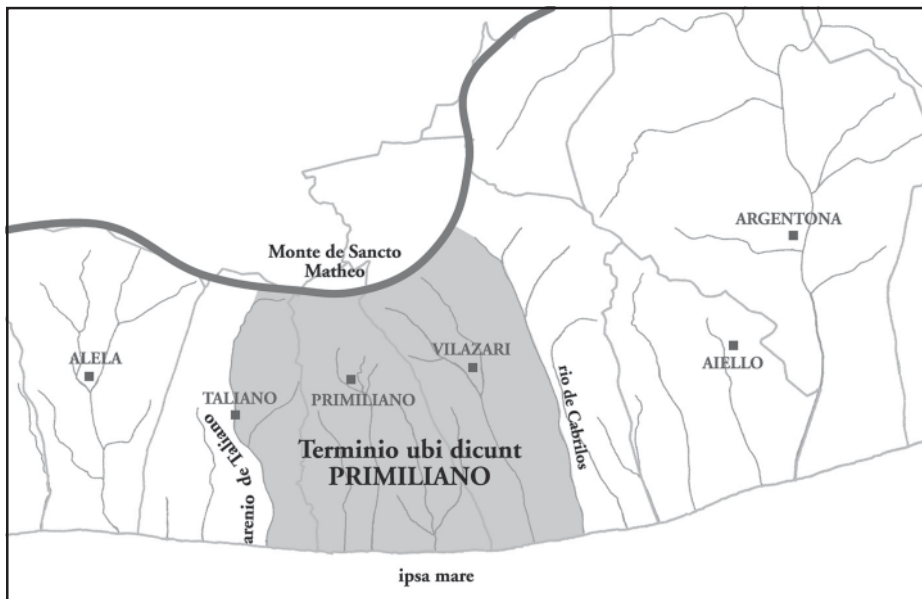
La referència documental més antiga que es coneix del topònim Vilassar és del 29 de juliol del 978, i consta en la venda que Adaltruda va fer a Isembert i Emmo de diversos béns *...qui est ipsa omnia in comitatum Barchinonensis, in locum que uocant Primiliano... Et affron<at> ipsa omnia superius scripta: de oriente, in terminio Uillazari; et de meridie, in undas maris; et de occiduo, in terminio de Alela; et de circi, in terminio que uocant ipsa Archa...* (que són tots al comtat de Barcelona, al lloc que anomenen Premià, i que afronten, a llevant, amb el terme de «VILASSAR», a migdia amb les ones de la mar, a ponent amb el terme d'Alella, i al nord amb el terme que anomenen ipsa Archa...)¹

Representació gràfica dels límits descrits en la venda de l'any 978.

Representació gràfica dels límits descrits en l'empenyorament de l'any 992. Vilassar arriba de Teià a Agell.

Representació gràfica dels límits descrits en la venda de l'any 978.
Premià arriba de l'arenio de Teià a la riera de Cabrils.

Sabem d'altres set documents anteriors al segle xi, en els quals consta el topònim *Vilassar*: en quatre ocasions, hi consta com a afrontació del terme de Premià, dues vegades consta com un terme on hi ha uns aous, una vegada consta per identificar un Miró de Vilassar, i només un document es refereix explícitament al terme de Vilassar. Com a mostra de la imprecisió dels límits expressats en aquests documents, ens fixarem en dos d'ells.

El primer document que es refereix explícitament al terme de Vilassar és del 22 de setembre del 992. És un empenyorament que fa el comte Borrell de Barcelona al bisbe Vives, de *...quantum habeo in terminio de Uilazar, qui est territorium Barchinone, et michi aduenit per genitori meo uel per comparatione quem feci de seniori meo domno Borrello vel per quacumque uoce. Et affrontat: de circi, in ipsa serra qui vadit per Sancto Matheo, et tinde graditur per Archeros usque in Mogiente; ab oriente incipit de iam dicta serra, et sic uadit per uilla Agello et usque in ipsa mare; a meridie, in ipsa mare, et graditur per uilla Taliano usque in ipsa serra...* (tot el que posseeixo en el terme de VILASSAR, que és territori de Barcelona, i que afronta, al nord, amb la serra que va per Sant Mateu i baixa per Archeros fins al Mogent, a l'est, comença en aquesta serra i va per la vila d'Agell fins al mar; al sud, amb el mar; i puja per la vila de Teià fins a la serra).²

Segons les afrontacions d'aquest empenyorament, el terme de Vilassar aniria de muntanya a mar i d'Agell a Teià, de manera que Cabrera, Cabrils i Premià formarien

part del terme de Vilassar. En canvi, en un altre document del 28 de maig del 996, el terme de Premià es fa arribar fins a la riera de Cabrils, de manera que Vilassar quedaria dins del terme de Premià: Elies i Bonadona venen a Guillem i Beliarda un alou ...*in comitatu Barchinonense, in terminio ubi dicunt Primiliano... Et affrontat de circi ipsum alaudem in monte de Sancte Matheo; de aquilonis, in rio de Cabrilos; de meridie, in ipsa mare; de occiduo, in arenio de Tallano...* (al comtat de Barcelona, al terme anomenat Premià, que afronta al nord amb la muntanya de Sant Mateu, a llevant amb la riera de Cabrils, a migdia amb el mar i a ponent amb l'areny de Teià).³

VILASSAR, UNA PARRÒQUIA AMB TRES VEÏNATS

En la documentació dels segles XI, XII i XIII, aquells termes mal definits del segle X aniran deixant pas a referències cada vegada més concretes que ens permetran entendre la configuració administrativa que s'anava formant. En les referències dels segles IX i X, el territori que ens ocupa és situat genèricament *in comitatu Barchinonense* –una unitat administrativa pròpia dels francs– i també *in Maritina* –en un sentit geogràfic ampli–, però concreta el territori amb expressions com *in terminio Uillazari, in villa Primiliano, in vila Taliano...*

Coral Cuadrada exposa que aquestes *viles* respondrien a antigues *villae* romanes, i que moltes esglésies i capelles construïdes aquells segles «es bastiren, amb molta seguretat, sobre antigues *villae*, potser reutilitzant la *villa urbana*, de la qual s'havien disgregat els edificis que componien la *villa rustica*, convertint-se en les cases documentades al segle X. [...] La parròquia és essencialment medieval i pre-senyorial, anterior a les circumscripcions administratives, i un dels elements més importants en el procés de transformació de les vil·les rústiques en viles de nuclis urbans. Les noves esglésies eren edificades al terme de les vil·les, que es mantenien encara com a unitats d'exploació rural...».⁴

En els segles X i XI, en el territori que envolta Barcelona, van sorgir una sèrie d'esglésies rurals –algunes de les quals esdevingueren parròquies– entorn de les quals es van formar petits nuclis de població. Al baix Maresme, això es constata en les parròquies actuals documentades des de l'edat mitjana que, amb l'any de la seva primera menció, són Sant Martí de Teià (965), Sant Pere de Premià (966), Sant Feliu d'Alella (993), Sant Cebrià de Tiana (1018), Sant Feliu de Cabrera (1025), Sant Julià d'Argentona (1060) i Sant Genís de Vilassar (1091); a les esglésies sufragànies de Sant Andreu d'Òrrius (1043) o Santa Creu de Cabrils (1056), que al seu torn també esdevingueren parròquies; i a les capelles de Sant Cristòfol de Cabrils (1037) i de Santa Helena d'Agell. Aquesta darrera no és esmentada fins al 1236, segurament per manca de documentació, però, en canvi, Agell (*Aiello*) ja consta en documents del 992, per la qual cosa podem suposar que la capella és molt anterior a la seva primera menció.

Les esglésies i els nuclis habitats estaven situats al fons de les petites valls de les rieres que van de la serralada fins a mar, només amb l'excepció de Sant Cristòfol de Cabrils i, en certa manera, d'Argentona. Els límits entre les demarcacions

gairebé sempre eren les carenes dels repeus o contraforts de la serralada, paral·leles a les valls, i no pas les rieres. A Tiana, Alella, Teià i Premià, el nucli habitat es corresponia amb una església i una demarcació parroquial, però la parròquia de Vilassar incloïa també Cabrils amb la seva vall i el petit nucli del Sant Crist –sota Montcabrer–, la parròquia de Cabrera incloïa Agell i la seva vall, i la parròquia d'Argentona també comprenia Òrrius.

Simultàniament a l'organització parroquial, i fruit del procés de feudalització del segle xi, també es delimiten els districtes castrals, de caràcter més polític que geogràfic, centrats en els castells o torres de guaita de Montgat, Premià, Vilassar, Sant Vicenç o Burriac i Mata o Mataró, i en la documentació que generen també es troben aspectes de la configuració administrativa territorial. En relació a Vilassar i els seus veïnats, tenim quatre referències prou explícites:

- el 1171 Pere de Sant Vicenç encomana la *torre de Vilassar* a Pere de Montornès, però en reté l'estacament de la *batllia de Cabrils*;⁵
- el 1177 el mateix Pere de Sant Vicenç concedeix la *batllia de Vilassar* a Martí Morell;⁶
- el 1229 els *parroquians de Vilassar* fan una definició a Guillem de Sant Vicenç;⁷
- el 1308 Berenguer de Sant Vicenç confirma la *batllia de Cabrils* a Bernat Tolrà, que ja l'havia tingut ell i els seus predecessors.⁸

Les referències a la batllia de Vilassar del 1177 i a la batllia de Cabrils del 1171 i del 1308, denoten l'existència de batllies feudals diferenciades a Vilassar i a Cabrils des del segle xii fins als inicis del segle xiv. Però, tot i aquesta divisió en batllies diferenciades, el 1229 trobem els habitants de Vilassar, de Cabrils i del Sant Crist actuant conjuntament per defensar els seus interessos en la definició que van fer a Guillem de Sant Vicenç i anomenats com *omnes de parrochia Sancti Genesii de Vilassar* (tots de la parròquia de Sant Genís de Vilassar). L'historiador Pere Benito Monclús, que va publicar aquest document, en el seu comentari exposa:

«A Vilassar, l'actuació dels Sant Vicenç provocà la reacció de tots els habitants, que possiblement, per primera vegada, actuaren col·lectivament en un document públic. [...] No podem parlar encara de l'existència d'una “universitat” de veïns com a subjecte jurídic ni de representació municipal institucionalitzada. [...] La definició de 1229 constitueix la relació nominal d'habitants del terme de Vilassar més antiga que coneixem, el que confereix al document un interès especial. Apareixen com a actors de la definició cinquanta-un parroquians. L'acte s'efectuà en diumenge, possiblement després de la missa dominical, quan la majoria de parroquians es trobaven congregats a l'església; hom cercà, per tant, la màxima representativitat de l'acte jurídic. Cal suposar, per tant, que hi figuren pràcticament tots els caps de casa. Redactà l'acte l'escrivà de la parròquia. [...] Els parroquians són enumerats per ordre geogràfic: primer, els del Sant Crist (cinc parroquians), seguits dels de Cabrils (vint parroquians) i, finalment, els de Vilassar (vint-i-sis parroquians)...».

El fet que des del segle XI la família Sant Vicenç tingués, simultàniament, importants possessions a Vilassar i el castell de Sant Vicenç (o de Burriac) i que, més endavant, tingués també la torre (després castell) de Vilassar, fa que, amb la documentació coneguda, no s'hagin pogut establir amb seguretat els límits entre les jurisdiccions d'ambdós castells que, a vegades, els historiadors situen a la riera de Cabrils, dividint així la vall de Cabrils entre els termes dels dos. Però, al marge d'això, el 1229, els habitants de Vilassar, de Cabrils i del Sant Crist es tenien per parroquians de la parròquia de Vilassar, i el terme d'aquesta parròquia, en els segles següents, esdevindria el terme de la Universitat o Comú de Vilassar.

VILASSAR: UN COMÚ AMB TRES VEÏNATS

L'Arxiu Parroquial de Sant Genís de Vilassar de Dalt conserva documentació continuada des del 1337. Els nombrosos manuals de documentació notarial, els llibres sacramentals i les capses i lligalls de documents solts, contenen infinitat d'anotacions dels habitants de l'antic terme i parròquia de Vilassar. L'àmplia extensió cronològica d'aquesta documentació, fa que hi trobem inscripcions molt anteriors a la constitució d'una organització comunal o Universitat, que no es consolidà fins al segle XV, però també molts documents d'aquesta Universitat o Comú de Vilassar de la fi de l'edat mitjana i de l'edat moderna.

Tant en la documentació del Comú com en l'estrictament parroquial, és molt freqüent fer constar si les persones que hi intervenen són dels veïnats de Cabrils o del Sant Crist. La fórmula habitual de fer-ho és designant aquests dos llocs com el *veïnat de Cabrils* (a vegades, *la vall de Cabrils* o el *veïnat de Santa Creu*) i com el *veïnat del Sant Crist* (a vegades, anomenat *veïnat de Sant Cristòfol*). Les referències als diferents veïnats, generalment van seguides de l'aclariment: *terme de Vilassar, terme i parròquia de Vilassar* o *terme i parròquia de Sant Genís de Vilassar*.

Tot plegat, demostra com els habitants dels diversos nuclis de població del terme de Vilassar de la baixa edat mitjana i les primeries de l'edat moderna no van tenir cap problema en la utilització del topònim Vilassar, que usaven per designar el Comú, la parròquia i el terme. Vilassar, Cabrils i el Sant Crist eren terme de Vilassar.

AL TERME DE VILASSAR ES FORMA UN ALTRE VEÏNAT

L'historiador Pere Benito⁹ diferencia dues etapes en l'evolució del poblament a l'andana litoral de Vilassar: una etapa d'hàbitat provisional i una altra d'hàbitat definitiu. Pere Benito situa, en la primera etapa, l'establiment que l'any 1401 feia Miquel Desbosc, senyor del castell de Vilassar, a Francesc Sabater, també de Vilassar, d'una tinença situada al costat de ponent del rial del Pou i a tocar de mar, perquè hi edificui casa on sempre pugui vendre vi, en unes condicions molt favorables per a l'establert. En l'estudi d'aquest establiment, Benito diu:

«...L'establiment d'unes condicions tan falagueres només s'expliquen per l'interès del feudal en l'establiment de la taverna del vi, un dels seus monopolis, al centre de l'andana litoral. Només un nivell important de consum de vi hauria fet rendible aquesta operació, i això es relaciona amb l'activitat pesquera a la zona. [...] El senyor jurisdiccional, amb l'establiment de la taverna en els intersticis d'unes terres que no controlava plenament, intentaria en la mesura del possible vehicular en favor dels seus interessos la creixent activitat econòmica del litoral. [...] La pràctica quotidiana de la pesca i la circulació humana i comercial per via marítima, generà aviat la necessitat de disposar de cabanes i estructures d'hàbitat precàries com a espais d'estada ocasional, d'emmagatzematge dels instruments de pesca... [...] Per a Premià, l'existència d'aquestes estructures la trobem documentada ja l'any 1284... [...] A Vilassar trobem la primera referència en un fragment d'un procés de l'any 1450 sobre la propietat d'unes cases o botigues del difunt Jaume Morot.»

Pel que fa a l'etapa d'hàbitat definitiu, Pere Benito exposa:

«Dues famílies pageses de l'interior de les valls protagonitzaren els primers assentaments permanents al litoral de Vilassar; els Mir, que procedien de Cabrera, segons la filiació antroponímica, i els Lledó, provinents de Cabrils. Els Mir, que en els primers registres sacramentals ja apareixen designats amb l'apel·latiu de valor topogràfic de Mar, s'haurien instal·lat al litoral a les darreries del segle xv. L'establiment dels Lledó es produí a començaments del segle xvi, vers 1511. [...] A les darreres dècades del segle xvi (a partir de 1560) el veïnat de mar experimentà la primera eclosió demogràfica en passar de les tres cases inicials a una dotzena a començaments del segle xvii.»

En una línia que es complementa amb l'exposat suara, l'historiador Benet Oliva¹⁰ indica l'existència d'un forn de vidre al lloc anomenat «rial del pou», a tocar del camí ral i prop de la platja; que en un tall del 1532 consta Joan Roig com a «vidrier de mar»; que els Roig eren una important nissaga de vidriers mataronins; i que el 1548, les filles hereves de Joan Roig vengueren el forn de vidre a Jaume Sala, també vidrier mataroní. Benet Oliva exposa que els Sala aixecaren una torre de defensa al forn l'any 1551, que llogaven el forn a tercers i en controlaven la producció, i que el 1630 morí sense descendència directa el vidrier Barthomeu Oriol, descendent hereu dels Sala, que deixà els seus béns per a misses. Oliva tanca el capítol dient:

«Els marmessors [de Barthomeu Oriol] es van venent les propietats: el 1632 estableixen una botiga a la platja, al rial del Pou, al pescador Pau Piferrer; el 1636 estableixen una altra botiga i una casa al mateix lloc al pescador Bernat Alzina, i matisen que una part del cens d'aquesta peça, que és a domini i cens del rector de Caldes d'Estrac, la paga l'hostaler Nadal Reig pel mas on hi havia el forn del vidre... No hem trobat el protocol d'establiment de la peça de l'antic forn i la torre al tragner mallorquí Nadal Reig, tot i que sí d'altres peces de l'entorn sota el domini del castell [de Vilassar], que a partir d'aquest moment esdevé mas, hostal i torre dels Nadal, nom amb què la dita torre ha pervingut fins a l'actualitat.»

També, en una comunicació que jo mateix vaig presentar el 1994 a la *Sessió d'Estudis Mataronins*,¹¹ hi analitzava la concòrdia entre la Universitat o Comú de Vilassar i els hostalers del veïnat de Mar, per posar fi a un plet que mantenien ran dels monopolis sobre la taverna i la fleca que exercia el Comú de Vilassar i que arrendava al més donant. El motiu de la disputa era per la venda dels mateixos productes que els hostalers feien a llurs hostals. Les desavinences foren resoltes en una concòrdia, en la qual destaquen les expressions de clara influència nàutica i marinera que conté. S'hi diu que els hostals són *al cap de Vilassar*, que els hostalers no podran fer *bescuyt per a ninguns vexells*, ni vendre pa o vi per a passatgers si no són consumits als mateixos hostals o *si ja no venian del llunyà* o són *mariners que van de passada*. La referència al *bescuit* –pa cuit dues vegades per assecar-lo i endurir-lo, la clàssica *galeta* dels navegants d'abans– n'indica una certa demanda, i les altres referències són prou indicadores d'una activitat marinera que ultrapassa la feina d'uns quants pescadors.

Les tres aportacions ara referides, mostren l'evolució que va de l'hàbitat provisional a la costa vilassarenca a la configuració del *Veïnat de Mar* de Vilassar: les cabanes o botigues de pescadors del segle xv; la consolidació dels primers habitatges estables a la fi del segle xv i primeries del xvi; el forn de vidre i l'increment d'algunes cases durant el segle xvi; i els hostals per als mariners i viatgers «que van de passada» a les primeres dècades del segle xvii.

Les diferents maneres de referir-se al nou lloc de poblament que s'observen en la documentació parroquial també és significativa. Un recompte de les referències explícites al poblament vora el mar en els llibres d'òbits de l'APSGVD durant dos-cents anys, des de la primera menció el 1497 fins al 1696, ens ofereix vuitanta-vuit defuncions amb alguna d'aquestes referències; del 1497 al 1596, deu anotacions: vuit diuen *de Mar*; una diu *Veïnat del pou* l'any 1565; i una altra diu *Playa del forn* el 1591; i del 1597 al 1696, setanta-vuit anotacions: *de Mar* catorze vegades; *Cases de Mar* tretze vegades; i *Veïnat de Mar* cinquanta-una vegades a partir del 1623.

A més d'aquestes referències dels primers llibres d'òbits, n'hem trobat també en diversos volums del mateix arxiu i en altres fonts documentals. Són les següents:

CAP DE VILASSAR. Apareix en tres ocasions:

- el 1529, en el testament de Joana, vídua de Joan Riera, consta com a deutor *en Torra qui avie fet un navili al cap de Vilassar*;¹²
- el 1537 Antoni Mir confessa tenir una *pessa de terra campa sita en dita parroquia y al lloch dit Cap de Vilassar*;¹³
- i el 1601, en la concòrdia entre la universitat i els hostalers del cap de Vilassar.¹⁴

RIAL DEL POU. Consta tres vegades:

- el 1577, en l'establiment que Antoni Armengol fa a Antoni Torrents, pescador de Vilassar, d'un tros de terra que *és dit tros de terra al lloch dit Rial del Pou*;¹⁵

- el 1632, en l'establiment d'una «botiga» que fan els marmessors del vidrier Bartomeu Oriol al pescador Pau Piferrer, situada a la platja, al *rial del pou*;¹⁶
- i el 1636, en l'establiment que fan els mateixos al pescador Bernat Alzina, també d'una «botiga» a la platja, igualment al *rial del pou*.¹⁷

MAR. Consta a l'acta d'un consell ordinari de la parròquia i terme de Vilassar de l'any 1665, *en lo qual dividiren la dita parròquia en quartos per fer la enramada lo die y octava del Corpus*. Van acordar que les enramades es fessin cada dia a càrrec dels següents col·lectius: el dijous *dia del Corpus*, els administradors, el divendres *lo quarto del Torrent*, el dissabte *lo quarto del carrer de Sant Salvador*, el diumenge *lo quarto del Carrer nou*, el dilluns *los fadrins*, el dimarts *lo quarto de Sant Christo y Mar*, el dimecres *lo quarto de Cabrils*, i l'altre dijous *del Cap de octava los reverens de la comissió*.¹⁸

VEÏNAT DE MAR. Consta en una denúncia presentada el 1633 pels pescadors contra la Universitat de Vilassar i en la posterior concòrdia.¹⁹

CASES DE MAR. Consta dues vegades en el «Llevador de las rendas de la Iglesia parrochial de Sant Genís de Vilassar» dels anys 1667-1668: *Los hereus de Barnat Alsina de las casas de mar* i *Antoni Isern pescador de las torras o casas de mar*.²⁰

A partir de l'inici de les obres de l'església del Veïnat de Mar l'any 1727, a més d'algunes de les denominacions ja referenciades, trobem l'aplicació del sant titular, en aquest cas, sant Joan, amb les fórmules «Sant Joan de Mar», «Sant Joan del Veïnat de Mar» o «Sant Joan de Mar del Veïnat de Mar».

De l'anàlisi d'aquest conjunt documental, es dedueix el pas d'una etapa primerenca en la qual no trobem mai anomenat el nou sector de poblament com a veïnat (cal esperar el 1565 per trobar una única referència al *Veïnat del pou*), fins al 1600 no trobem la denominació *Cases de Mar*, i no és fins al 1623 que la denominació *Veïnat de Mar* comença a utilitzar-se, fins esdevenir la denominació hegemònica en la documentació parroquial, comunal i notarial. L'evolució en la denominació també és un reflex de l'evolució material del nou nucli de població: durant el segle XVI pocs habitatges estables i una activitat menestral entorn del forn del vidre i, ja en el segle XVII, un major nombre d'habitatges i una major activitat econòmica, amb dos hostals en un lloc que va prenent volada, que es consolida com a *veïnat* i que s'afegeix als altres veïnats ja existents en el terme de Vilassar.

VILASSAR, UN TERME AMB QUATRE VEÏNATS

L'aplicació del topònim Vilassar a tota la comunitat i a tot el territori del terme fou completa, fins al punt que, en algunes ocasions, motivà la necessitat de diferenciar el nucli de Vilassar dins del terme de Vilassar. La diferenciació més extraordinària, la trobem en l'acta d'elecció de càrrecs i oficis del Comú de l'any 1516, on s'arriba a especificar que s'elegeix un jurat *per lo Veïnat de Sant Genís* i un altre *per lo Veïnat de Cabrils*.²¹

Una altra denominació que trobem utilitzada en diverses ocasions és la de «sagrera». La sagrera, en el sentit propi de la paraula, es refereix als espais entorn de les esglésies o llocs sagrats que gaudien d'immunitat eclesiàstica. En un sentit més ampli, però, s'entén com a sagrera tot l'agrupament continuat de cases entorn de l'església i el cementiri. La consolidació i expansió del nucli urbà de Vilassar els segles XVI i XVII va fer aplicar el concepte de sagrera al conjunt de carrers i cases que llavors configuraren el nucli habitat entorn de l'església parroquial de Vilassar, per diferenciar-lo dels masos dispersos per la rodalia i dels altres veïnats.

La *sagrera* de Vilassar apareix diferenciada en la concòrdia entre la Universitat i els hostalers del *cap de Vilassar* de l'any 1601, per indicar que els hostalers només poden vendre pa i vi als clients dels hostals, però no per portar-los a la sagrera. També trobem aquesta denominació en algunes tabes o plecs de condicions dels encants de la taverna i la fleca comunals, quan indiquen que el flequer o el taverner hauran de tenir la taverna o la fleca de Vilassar dins la sagrera. Altrament, si només s'hagués indicat que podien tenir la botiga a Vilassar, sense puntualitzar que havia de ser a la sagrera, els arrendadors les haurien pogut establir en qualsevol lloc del terme, fins i tot, en alguns dels veïnats. Un d'aquests plecs de condicions, de l'any 1598, indica que la sagrera de Vilassar s'entén «del cap del carrer fins a casa den Lavaneras», equivalent a la totalitat del nucli habitat en aquell moment.

Un altre esment explícit a la sagrera, consta en la narració de la invasió borbònica de Vilassar el 20 d'agost del 1713. El redactor ho descriu com un «Dia Cruel y miserable per est poble o *sagrera* (sic) de Vilassar, pues en ell cremaren los Enemichs Capitals, nostres Vuitanta y dos Casas, quina més quina menos...». En aquest cas, la necessitat de diferenciar la sagrera de la resta del terme, ve donada per especificar que l'atac de les tropes invasores es centrà en un dels nuclis habitats de Vilassar i no pas en tots els veïnats del terme.

Si de la documentació escrita es dedueix que l'aplicació del topònim Vilassar a tot el terme fou completa, encara hi ha un altre element que ho corrobora. El 1762, pocs anys abans de la segregació parroquial (1779) i municipal (1784) del Veïnat de Mar, el Comú de Vilassar va bastir-hi un edifici per exercir els monopolis municipals d'hostal, carnisseria, botiga, taverna, gabella i fleca. A Vilassar de Mar, aquest edifici encara és conegut com «l'Hostal» i actualment és la seu del Museu Monjo. A la llinda del portal, el Comú de Vilassar hi va fer gravar una creu, l'any 1762, i el nom VILASSAR com a senyal de la titularitat municipal, format amb uns logotips que uneixen les lletres ILA i les lletres AR formant un sol signe respectivament.

Epigrafi del nom VILASSAR, gravada el 1762 a la llinda de l'antic «Hostal» de Vilassar de Mar.

El senyor Lluís Guardiola i Prim, en el llibre *Sant Joan de Vilassar*, publicat a Vilassar de Mar el 1955,²² reproduïx una fotografia antiga d'aquest edifici i, en el comentari que l'acompanya, escriu:

«Dessobre el segon portal de la dreta hi existeix una inscripció que diu: “V. de Mar. 1762”. Aquesta pedra es troba, actualment, negligida i amb un emblanquinat absurd».

El fet que cinquanta anys enrere, en el moment que el senyor Guardiola redactà el seu llibre, aquesta pedra es trobés «negligida i amb un emblanquinat absurd», deuria dificultar la correcta lectura de la inscripció VILASSAR fins a interpretar-la com V. DE MAR, però aquesta circumstància ha estat sortosament superada en la rehabilitació de l'antic «Hostal». La inscripció, que abans era de lectura més o menys difícil fins al punt que fou descrita erròniament, des del 1762 havia presidit el portal de l'únic edifici comunal al Veïnat de Mar, i el continuà presidint després de la creació del municipi de Vilassar de Mar. El senyor Guardiola, a la pàgina 349 del seu llibre, exposa: «...És curiós saber que a l'hostal hi havia, ensems, la carnisseria, la taverna, l'oficina de recaptació d'impostos, la tenda de comestibles, l'estanc, la peixateria, l'obrador del ferrer i el forn de pa. [...] L'Hostal fou, doncs, en aquella època, una veritable institució i tota la vida social i comercial vilassanesa es desenvolupava dintre de les seves parets».

A més, després de la formació del primer consistori municipal de Vilassar de Mar l'any 1785 i fins al 1963, també fou la Casa de la Vila. Moltes generacions d'habitants de Vilassar de Mar van anar a comprar la carn, el peix, el pa, el tabac, els llegums, la sal... a pagar els impostos, a inscriure els seus fills al registre o a reclamar qualsevol cosa a l'ajuntament, passant per dessota d'aquella llinda amb la inscripció VILASSAR i, segurament, ningú no sabia que l'epígraf responia a la titularitat comunal del moment de la construcció de l'edifici.

Però, actualment, ens basta per demostrar la utilització del topònim Vilassar arreu de tot un terme abans de la seva segregació, i per damunt de les denominacions específiques de cada veïnat del mateix terme.

LA DUPLICACIÓ DEL TOPÒNIM VILASSAR I LES DENOMINACIONS OFICIALS

Hem vist com fa mil anys hi havia un lloc amb límits imprecisos que responia al nom de Vilassar. Després hi hagué una parròquia, un castell i un terme de Vilassar amb diferents veïnats, i un Comú o Universitat que agrupava tots els habitants d'aquell terme i parròquia. En aquell terme i parròquia, encara hi va néixer i créixer un nou veïnat sense una denominació ben definida primer. Com s'havia d'anomenar el nou veïnat?

Al llarg de la història, els adjectius contraposats *de dalt* o *de baix*, *de munt* o *d'avall*, *sobirà* o *jussà*, etc., han estat diferenciadors habituals per a les

denominacions de lloc homònimes. A Catalunya, en tenim bons exemples: el Pallars Sobirà i el Pallars Jussà, Corró Sobirà o Corró de Munt i Corró Jussà o Corró d'Avall, Lliçà de Munt i Lliçà de Vall, la Vilella Alta i la Vilella Baixa, Arenys de Munt i Arenys de Mar, Premià de Dalt i Premià de Mar, Alella de Dalt i Alella de Mar (avui en desús)...

Una altra versió del mateix fenomen es produeix en l'afegit de circumstàncies geogràfiques o de situació en els cognoms, quan cal diferenciar branques familiars d'un mas que han generat nous masos. Sense ser exhaustius i sense sortir de l'àmbit local vilassarenc, podem esmentar els masos Colomer de munt, Colomer de vall i Colomer del camí; Roure de vall i Roure de munt; Pons de munt, Pons de vall, Pons de la casa nova, Pons dels arbres; Lledó de Cabrils i Lledó de Mar; Estrany del bosc, Estrany de Cabrils i Estrany de la Llobatera; Vehil de la serra, Vehil de la parròquia i Vehil del Sant Crist; Lloberes del bosc, Lloberes de mas Vidal i Lloberes de la riera...

Fent una mica de brometa, ens podem plantejar que si els dos Vilassar haguessin estat dues persones, n'haurien pogut dir *Vilassar major de dies* a l'un i *Vilassar menor de dies* a l'altre. Com que eren dos pobles i no pas dues persones, en podien haver dit *Vilassar sobirà* i *Vilassar jussà*, *Vilassar superior* i *Vilassar inferior*, o *Vilassar de munt* i *Vilassar d'avall* o *de baix*. Fins i tot, podem plantejar que al poble més jove, atesa la principal activitat desenvolupada en el lloc en els moments del seu creixement, s'hauria pogut anomenar *els Hostalets de Vilassar*.

Però la història ens ha legat una denominació homònima, Vilassar, amb uns determinatius geogràfics: de dalt i de mar. No s'hi va arribar pas en un dia ni per un reial decret o un acord consensuat entre les parts. S'hi va arribar per consuetud popular. S'hi va arribar per aplicació de l'antiquíssim costum d'aplicar els determinatius geogràfics, tan generalitzat en el nostre àmbit cultural. I al Maresme, d'això en sabem un tros.

Remarco que s'hi va arribar per consuetud popular. M'he referit a les denominacions de molts registres i documents dels segles XVI al XVIII, majoritàriament, de l'Arxiu Parroquial de Vilassar de Dalt i, fins ara, no hi hem vist les denominacions *Vilassar de Dalt* i *Vilassar de Mar*. Ho atribueixo a l'ús de fórmules consuetudinàries de redacció establertes a les «cúries» parroquial, municipal o notarial; unes fórmules establertes que, tot i així, podien variar amb el temps o, a vegades, fins i tot, amb les persones. En el cas que ens ocupa, les denominacions dels diferents nuclis habitats del terme de Vilassar quedaren consagrades amb el nom de Veïnat amb els afegits «de Cabrils», «del Sant Crist» o «de Mar» i foren les utilitzades per les «cúries» locals en els seus formularis administratius.

Però quan els documents eren redactats fora de Vilassar o per persones forasteres de Vilassar, llavors trobem el llenguatge popular i habitual traslladat a la documentació escrita. Hem pogut constatar alguns exemples molt interessants d'això que exposem:

1613. Escripura redactada pel notari mataroní Joan Monfort, en la qual es diu que Joan Roig té el *forno vitrii parrochie de «VILASSAR D'AVALL»*.²³

1622. Capítols matrimonials entre Gabriel Amat, pagès de Sant Genís de Vilassar, i Margarida de Mas Nou, de Santa Agnès de Malanyanes, redactats a Argentona el 18 de desembre del 1622 per un notari mataroní. En el document, el notari utilitza la fórmula *Sant Genís de Vilassar* per referir-se al poble del nuvi, però a l'índex del lligall notarial escriu «VILASSAR DE MUNT».²⁴

1680. Jaume Sayol, sotmès a l'estat d'esclavatge, envia una carta des d'Alger per agrair les diligències efectuades per al seu alliberament. En la signatura, Jaume Sayol es descriu com a *català natural de «VILASSAR DE MAR»*.²⁵

1748. *Thomas Almera, Piscator «SACRARIA DE VILASSAR DE MAR», termini et Parr^a. loci Sti. Genesy de Vilassar* estableix un cós de terra per edificar una casa a *Salvatori Pou, Piscatori dicta Sacraria de «VILASSAR DE MAR»* situat *in loco nominato lo Camp de la hera*. En aquest document, fet per un notari mataroní, a més de la utilització del nom Vilassar de Mar, és de notar la referència a la sagrera de Vilassar de Mar, efectuada poc temps després que fos consagrada l'església d'aquell veïnat.²⁶

1752. Sol·licitud del procurador general de l'orde de la Mercè perquè es permeti recaptar almoines a l'església de Vilassar de Mar i resposta del bisbat.²⁷ És escrita en castellà. La transcripció íntegrament, sense traduir (les cursives són meves), i revisant només algunes abreviacions, perquè és un exemple claríssim de l'ús del topònim Vilassar a tot el terme i de l'aplicació popular del topònim duplicat amb els determinatius geogràfics:

«Ilmo. Señor

«El P. fr. Joseph Planes Procurador General de la Santa Redencion en los Conventos del Principado de Cathaluña del Real y Militar Orden de Nra. Sra. de la Merced Redencion de Cautivos â V. S. Ilma. Representa: que teniendo dicho Real Orden de la Merced facultad para pedir limosnas en todos los lugares, é Iglesias por varias concessiones Pontificias, y está hasta el dia presente continuada esta practica en todas partes con aprobacion de los Ilmos. Señores Obispos, como todo es publico, y notorio, con todo no repara el *Retor del lugar de Vilassar* del Obispado de V. S. Ilma. impedir que Miguel Roig de *Vilassar de Mar* pida en la Iglesia del mismo lugar limosna por los Cautivos, para cuyo empleo está nombrado por el R. Padre Prior deste Convento de Barcelona con el motivo (segun dice) que ya hay quien pide en la Iglesia de *Vilassar de Munt*, y siendo las Iglesias distintas, de modo que los de *Vilassar de vall* teniendo en su Iglesia quien les dice Missa van allí â oirla todos los del Pueblo; parece no debe impedir dicho Retor en ambas Iglesias, se pida por los Pobres Cautivos.

«Por tanto â instancia de Procurador de la Redencion el P. fr. Joseph Rius a V. S. Ilma. suplica se sirva dar las ordenes convenientes para que el expressado

Retor no impida el que en la dicha Iglesia de *Vilassar de Mar*, se pida tambien limosna por los Pobres Cautivos, ni tampoco que en la misma Iglesia se ponga cepo para recoger las limosnas que los Devotos ofreciessen por los Pobres Cautivos. Fabor que el suplicante espera de la piedad, y jutzificacion de V. S. Ilma.

«Barcelona y 9re. 28 de 1752

«En vista de la presente Nuestro *Rector dela Parrochial de Villasàr* Nos informará que motibos ô causas le asisten para no convenir en lo que pide el Padre Procurador dela Merced en orden à que se pida Limosna, y nombre Colector de ella para la redencion delos pobres Cautivos en la Capilla y Pueblo de *Vilassar deel Màr* para en vista de su Informe mandar lo que convenga.

Lo mandó assi S. Ila.»

Observem com el «Retor del lugar de Vilassar o Rector de la Parrochial de Villasàr» rep el tractament adequat tant en la sol·licitud com en la resposta –rector de Vilassar–, rector de l'única parròquia i de tot el terme de Vilassar, perquè, encara que hi hagués diferents veïnats i diverses esglésies i capelles, la parròquia i el seu terme eren un de sol. I observem igualment, al marge de la denominació precisa, com es diferencien els dos nuclis homònims amb les denominacions populars, anomenant «VILASSAR DE MUNT» l'un i «VILASSAR DE MAR», «VILASSAR DE VALL» o «VILLASAR DEL MÀR» l'altre.

1779. Amb motiu de la divisió del terme parroquial motivada per la creació de vicaries perpètuas a Cabrils i a Vilassar de Mar, s'efectua un repartiment del terme per adscriure a cada nova vicaria perpètua la part corresponent del delme parroquial. Es conserva un croquis amb una proposta de divisió del terme, on s'indiquen els sectors que correspondran a «VILASSAR DE DALT», a Cabrils i a «VILASSAR DE BAIX».²⁸ El croquis no va ser fet pel rector ni pels vicaris de la parròquia, sinó, com explica en castellà el mateix document:

«...por tres labradores isendados de edad quiscuno de 60 y mas anyos los quales expertos teniendo conocimiento de la posicion del citado termino con sus muntanyas, llano, caminos, rieras, torrentes, confrontaciones, legal e imparcialmente han hecho la demercacion siguiente...»

1779. Àpoca atorgada davant d'un notari de Mataró, entre *Jenis Pujol Mestre de cassas, del Lloch de «VILASSAR DE MAR TERME Y PARROQUIA DE SANT GENÍS DE VILASSAR»*, i *Francisca Dorda y Abril, viuda de Geroni Dorda Pages del relatat «VEYNAT DE CABRILS»*.²⁹

1783. *Pedimento* que l'Ajuntament de Vilassar interposà contra la sol·licitud de segregació municipal que havien formulat els habitants dels veïnats de Cabrils i de Mar.³⁰ L'advocat o procurador manifesta que actua en nom i amb poders especials de l'Ajuntament *del lugar de San Ginés de Vilassar*, però en la resta del document, molt llarg i repetitiu, sempre utilitza les denominacions *Vilassar de arriva* i *Vilasar de mar*:

«...en el Principado de Cataluña, ante Vuestra Alteza por el recurso via y forma que mas haya lugar en derecho parezco y digo: Que el vecindario de dicho Pueblo se compone del conjunto de vecinos de dicho Lugar nombrado Vilasar de arriba y de los de dos Arravales que el uno llamado Vilasar de Mar se há hido formando poco á poco de algun tiempo á esta parte, y el otro se denomina de Cabrils sin inclusion de otro Arraval de poca consideracion que se llama San Christ cuyo lugar principal y arravales expresados á el unidos siempre y de tiempo immemorial hasta el presente hán sido gobernados por un Baile realengo y un sosbaile que Presiden ál Ayuntamiento [...] compuesto de seis Regidores Yndividuos los tres del Lugar principal, los otros dos del Vecindario de Cabrils y el otro del de Vilasar de Mar, con dos Diputados y dos Sindicos Procurador y Personero...».

L'any 1777, els habitants de Cabrils, amb la voluntat de tenir una parròquia pròpia separada de la de Vilassar, van fer redactar la coneguda i tantes vedades utilitzada *Descripción topográfica del lugar i término de San Ginés de Villassar...* El 1777 ja es deixaven sentir els aires de segregació, no sols parroquial sinó, també, municipal. La referida *Descripción...* i el mapa que conté, són un bon exemple gràfic de la distribució territorial del terme de Vilassar abans de les segregacions, i encara s'hi diferencien els quatre veïnats del municipi (les cursives són meves). En la casella de la llegenda, hi llegim:

«ÍNDICE de Descripciones por Colores. La linea, ó faxa colorada describe el *Término de Vilassar* y lo divide de los Terminos confrontantes. [...] El Color amarillo incluso dentro la línea colorada indica el territorio de *Vilassar sin los Vecindarios*. El color verde incluso dentro dicha linea colorada describe el *Vecindario de Cabrils*. El color blanco denota el *Vecindario de Sant Christ*. El color azul senyala el *Vecindario de Mar*.»

Aquest valuós document evidencia que els dibuixants i els redactors de la *Descripción* no trobaven cap contradicció en l'ús del nom *San Ginés de Vilassar* a l'encapçalament, el de *Término de Vilassar i territorio de Vilassar sin los Vecindarios* a la casella, els noms de *Vilassar* i *Llano de Vilassar* dins del mapa, i el de *Sello de Vilassar* entorn d'una representació del segell municipal de l'època.

Les accions iniciades pels habitants de Cabrils provocaren que el 1779 el bisbe de Barcelona disposés la creació de vicaries perpètuas, dependents de la rectoria de Sant Genís de Vilassar, a les esglésies sufragànies de Santa Creu de Cabrils i Sant Joan de Vilassar. A la pràctica, això significava la creació de parròquies autònomes, encara que, nominalment, estiguessin vinculades a la parròquia antiga i que els capellans responsables no tinguessin el títol de rector, sinó el de vicari perpetu. A més, era un pas per poder demanar també la segregació municipal, cosa que no es va fer esperar: l'any 1783, tant Cabrils com Vilassar de Mar demanaren la segregació; Vilassar de Mar l'obtingué el 1784, mentre que la sol·licitud de Cabrils fou denegada i no es va emancipar fins ben entrat el segle XIX.

Amb la creació de les vicaries perpètuas, la parròquia de Vilassar continuà utilitzant la seva denominació multiseular –*Sant Genís de Vilassar*– de la mateixa manera que durant algunes dècades continuà fent constar *Veïnat de Mar*, *església de Sant Joan de Mar* o *església de Sant Joan del Veïnat de Mar* per referir-se al poble o a l'església de Vilassar de Mar.

Val a dir que la denominació *Vilassar de Mar* sembla intencionadament exclosa de la documentació de la parròquia de Vilassar de Dalt, i la seva escassíssima utilització potser respon a un error involuntari de l'escriptent. Una de les poquíssimes partides on apareix és del matrimoni contret l'any 1774 per Salvador Villà, pescador, i Maria Roig, filla d'un altre pescador, en la qual consta que els testimonis del casament eren *en Vilassar de Mar habitants*.³¹

La vicaria perpètua creada a l'església del Veïnat de Mar, des de la seva erecció s'autotitula Parròquia en els seus llibres de registre i utilitza la denominació de *Sant Joan de Vilassar de Mar*. (Les cursives són meves).

1779. Transcripció de la primera partida de baptisme:³²

«Als deu dias del mes de Deseembre del any mil setcents setanta y nou en las Fonts Baptismals de la Iglesia de *St. Joan de Vilassa de Mar*, del present Bisbat, fonch Batejada per lo Pare Pau de St^a. Gertrudis Relligios Carmelita descals Metilda Mariaanna Antonia, nada lo mateix dia mes y any, Filla legitim[a] y natural de Thomas Carrau Pescador, y de Mariaanna Roldos sa muller de la *Parroquia de St. Genís de Vilassar*. Foren Padrins Felix Carrau fadrí Pescador y Mathilda Bretau donsellà Filla de Joseph Bretau; y de Madrona Bretau, tots de la *Parroquia de Vilassar*».

1779. Transcripció d'una de les primeres inscripcions de defunció:³³

«Als dotse dias del mes de Deseembre del any mit setcens setanta nou morí Pere Gurgullon, de [la] present parroquia, de edat de set anys, fill legitim y natural de Miquel Gurgullon y de Maria Angela Roig; al cadaver del qual se ha donat sepultura Iglesiastica en lo sementiri de la Iglesia de *St. Joan de Vilassa de Mar*, en lo dia tretse de dit mes y any se li resa una Missa».

1780. Transcripció de la primera partida de matrimoni:³⁴

«Als 2 de Febrer de 1780, en la pnt. Iglà. Parral. de *St. Joan de Vilassá de Mar*, ab llic^a. del Molt Rt. Iltre. Sr. Dn. Manuel de Vega Vic. Gl. y Offl. del partit de Barna., havent prechehit las tres acostums. amons. y observada en tot lo demes la forma del S.C.T. foren desposats ab paraules de pnt.: Joseph Roig, Pescador, fill legm. y natl. de altre Joseph Roig Pescador vivint, y de Eul^a. Roig y Mir dif^a. tots de la Parroq^a. de *St. Joan de Vilassá de Mar* part una: ab la hon^a. Esperansa Lloveras Dn^a. filla legm^a. y natl. de Simon Lloveras Pescador, y de Eul^a. Lloveras y Comas Conjs. difts. tots del dit *veinat de St. Joan Bt. de Barna*, part altra. Ha

assistit y estat pnt. al sobre dit matrimoni y los ha unit lo Rt. F. Joan de Sta. Eularia Carmelita descals, ab llic^a. del Rt. Don Anton Montserrat Pbre. y Vic. Perp^o. de dita Parr^a. de *St. Joan de Vilassá de Mar*, essent pnts. per testimonis Jaume Mir Pescador y Jaume Abril fadrí y en lo dia imat. seguent reberen en la Missa la Bend^o. Nupcial».

La denominació de *Sant Joan de Vilassar de Mar* també consta a l'encapçalament del *Llibre de la Confraria dels Fadrins Pescadors de Vilassar de Mar*, el qual, a la primera pàgina diu: «Confraria dels fadrins de la Iglesia de ST. JOAN DE VILASSÁ DE MAR Bisbat de Barna. instituida; y fundada baix imbecació de St. Pere Apostol, als 14 de Juny de 1781, sens los primers Administradors los fadrins Geroni Carrau y Joan Gelpí».

D'altra banda, en uns *Goigs en alabanza dels quatre gloriosos martyrs sant Innocenci, sant Reparat, sant Mansuet, y santa Espesiosa*, estampats l'any 1781, hi consta que «se veneran en la Iglesia de Sant Joan de la PARROQUIA DITA VILASAR DE BAIX, O DE MAR».³⁵

Els primers set documents referits en aquest apartat, evidencien el fet que en els redactats no viciats pels formulismes de les escriptories locals es recullen les expressions d'ús corrent, fet que trobem també en molts altres documents redactats després de produir-se la creació del municipi de Vilassar de Mar el 1784. La *Descripción topografica del lugar i termino de San Ginés de Vilassar* del 1777, més enllà de la seva bellesa gràfica i de la gran quantitat d'informació que conté, ens mostra l'absència de contradicció en l'ús del nom «San Ginés de Vilassar» a l'encapçalament i el de «termino», «territorio» o «sello de Vilassar». I els cinc documents de la nova parròquia de Sant Joan de Vilassar de Mar (o de Baix) demostren l'abandonament del llenguatge curial a la nova parròquia i l'adopció del popular.

Però la informació més important que ens ofereixen ens permet datar l'ús duplicat del topònim Vilassar expressat en un *Vilassar d'Avall* el 1613, en un *Vilassar de munt* el 1622, en un *Vilassar de Mar* el 1680, o en un *Vilassar de baix* el 1779.

CONCLUSIÓ

La denominació *Vilassar* aplicada en el segle x a un territori amb límits imprecisos, va definir ben aviat una parròquia que agrupà tres veïnats –Vilassar, Cabrils i el Sant Crist–, i la comunitat humana del terme parroquial va evolucionar cap a una organització municipal denominada Universitat o Comú de Vilassar, integrada igualment pels mateixos tres veïnats. La identificació del topònim Vilassar fou exhaustiva, completa i total amb tot el terme municipal, fins al punt de motivar que en nombroses ocasions calgués diferenciar el nucli de Vilassar envers el terme de Vilassar, essent la denominació «sagrera de Vilassar» la més usada per a aquesta finalitat.

En formar-se un altre veïnat a la zona costanera del terme de Vilassar, el nou no va ser denominat amb un topònim específic i diferenciat, sinó que, en consolidar-se com a nucli de població, fou designat en els documents locals com el «Veïnat de Mar de Vilassar», mentre que popularment, i més enllà de les escriptures locals, era designat com a «Vilassar de mar», «Vilassar d'avall» o «Vilassar de baix» per a l'aplicació d'un determinatiu geogràfic al topònim genèric, la qual cosa provocà alhora l'aparició del nom «Vilassar de munt» o «Vilassar de dalt» per referir-se al nucli matriu.

Considero del tot rebutjables els plantejaments que pretenguin negar la legitimitat històrica del topònim de l'actual municipi de Vilassar de Mar, atès que el seu terme formà part d'un terme més ampli designat com a terme de Vilassar, del qual es segregà el 1784, però en conservà la denominació amb el corresponent determinatiu geogràfic.

Contràriament al criteri generalitzat que la duplicació del topònim Vilassar s'hauria produït entorn de la segregació municipal de Vilassar de Mar, hem pogut constatar-la cent setanta-un anys abans, a la segona dècada del segle XVII. Ens trobem, doncs, davant d'un cas de duplicitat toponímica amb una antigor documental de gairebé quatre segles, generada per consuetud popular i que mereix un tractament més rigorós del que, modernament, a vegades se li ha donat, especialment des dels mitjans de comunicació i els estaments oficials.

Josep Samon i Forgas

NOTES

- 1.- Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB), *Liber Antiquitatum II*; a *Diplomatari de la Catedral de Barcelona*; publicat per ÀNGEL FÀBREGA I GRAU, *Diplomatari* (Barcelona 1995), 324.
- 2.- ACB, *Liber Antiquitatum II*; FÀBREGA, 451.
- 3.- ACB, *Liber Antiquitatum II*; FÀBREGA, 516.
- 4.- CORAL CUADRADA I MAJÓ, «Les parròquies medievals del baix Maresme», *IV Sessió d'Estudis Mataronins* 1987 (Mataró 1988), 41-42.
- 5.- CORAL CUADRADA I MAJÓ, *El Maresme medieval: hàbitat, economia i societat, segles X-XIV*. Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1988), 373.
- 6.- Biblioteca de Catalunya, Arxiu, pergami 10140 (20-IV-1177).
- 7.- Biblioteca de Catalunya, Arxiu, pergami 12180 (3-VI-1229); PERE BENITO I MONCLÚS, «Els habitants de Vilassar enfront de la senyoria arbitrària dels Sant Vicenç (1229)», *Ipsa Arca*, I. Museu Arxiu de Vilassar de Dalt (1999), 40-47.
- 8.- Fons Família Tolrà; JAUME TOLRÀ I FERRER, *Cabrils, 175 anys d'història*; La Comarcal d'Edicions (Argentona 1998).

- 9.- PERE BENITO I MONCLÚS, «L'obertura al mar d'una societat feudal. La gènesi dels primers veïnats marítics de la comarca del Maresme: Vilassar, 1400-1550», 1490, *En el umbral de la modernidad*; Generalitat Valenciana (València 1994), 721-732.
- 10.- BENET OLIVA I RICÓS, *La generació dels Feliu de la Penya. Burguesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*. Edicions de la Universitat de Lleida (2001).
- 11.- JOSEP SAMON FORGAS, «'Lo vendre del pa y vi' dels hostalers del 'cap de Vilassar'...», *XI Sessió d'Estudis Mataronins*, 1994 (Mataró 1995).
- 12.- Arxiu Parroquial de Sant Genís de Vilassar de Dalt (=APSGVD), manual 13, 12^r.
- 13.- Arxiu Patrimonial del marquès de Barberà (=APMB), *Speculum*, 254; JOSEP VILADEMUNT I CORNEY, "Estratègies humanes d'ocupació del territori, el cas de Vilassar de Dalt", treball inèdit (2002), 26-27.
- 14.- APSGVD, Manual 33, 60 i ss.
- 15.- APMB, *Speculum*; VILADEMUNT, 27.
- 16.- APSGVD, capsa «Testaments, censals i altres. N-R»; OLIVA, 55.
- 17.- Arxiu de la Corona d'Aragó, Protocols de Mataró (ACA-PM), notari Antoni Puig, *XV comunis notularum* (sig. 224), f. 2029^r-2035^r; OLIVA, 55.
- 18.- APSGVD, Manual 41, 187^v.
- 19.- ACA, Cancelleria, commune, 5376, f. 76^r-78^r, denúncia; ACA-PM, notari Josep Martí, mn. 1633 (sig. 1391), f. 187^r-188^v, concòrdia; OLIVA, 87.
- 20.- APSGVD, Manual 52, 13^v i 22^v.
- 21.- APSGVD, Manual 10, f. 74.
- 22.- LLUÍS GUARDIOLA I PRIM, *Sant Joan de Vilassar* (Vilassar de Mar 1955), 103.
- 23.- OLIVA, 54.
- 24.- Notícia facilitada per Benet Oliva.
- 25.- VICENÇ CASANOVAS I VILÀ, *Vilassar de Mar. Documental i històric*; Oikos-Tau (Vilassar de Mar 1978), 31.
- 26.- CASANOVAS, *Vilassar*, 27.
- 27.- APSGVD, document solt, pendent de classificar.
- 28.- APSGVD, manual 97, s/n.
- 29.- Museu Arxiu Municipal de Vilassar de Dalt (=MAMVD), Arxiu Històric; Fons Masiques-Mas.
- 30.- Arxiu Municipal de Vilassar de Dalt (=AMVDD), lligall núm. 2 del Primer Volum de Constitució Municipal, Separació de Termes.
- 31.- APSGVD, Matrimonis 03, 72.
- 32.- Arxiu Parroquial de Sant Joan de Vilassar de Mar (=APSJVM), Baptismes 01, 1.
- 33.- APSJVM, Baptismes 01, 1.
- 34.- APSJVM, Matrimonis 01, 1.
- 35.- CASANOVAS, 20.